

Jost Hochuli

Svejtsisk bogkunst

Den følgende artikel nummer uddrag af Jost Hochuli: *Buchgestaltung in der Schweiz*. Zürich: Pro Helvetia, 1993.

Artiklen har tidligere været publiceret i *baseline – international typographic journal*.

1 Willy Rotzler: »Buchkunst in der Schweiz« i Georg Kurt Schauer (red.): *Internationale Buchkunst im 19. und 20. Jahrhundert*. Ravensburg: Otto Maier Verlag, 1969, s. 370.

2 Albert Kapr: *Stationen der Buchkunst*. Leipzig: Fachbuchverlag, 1985, s. 36.

3 Albert Kapr: *Buchkunst der Gegenwart*. Leipzig: Fachbuchverlag, 1979, s. 50.

Som ethvert andet kulturelt fænomen må bogens formsprog forstås ud fra den større sammenhæng, som et lands kultur, historiske baggrund og politiske situation i forening skaber. Men helt enkelt er det ikke i Svejts, hvor staten er et frivilligt fællesskab, en føderation skabt af tre store kulturkredse og et brohoved mellem øst og vest, nord og syd. Gennem hele sin historie har Svejts virket som en magnet på politisk og religiøst forfulgte i de omkringliggende lande. »Fremmede har med regelmæssige mellemrum,« som Willy Rotzler skriver »slået sig ned og beriget landets kultur. Stillet over for denne kendsgerning kommer en snæver nationalistisk opfattelse af svejtsisk bogkunst hurtigt til kort. Hovedparten af vores arv kan tilskrives den kendsgerning, at Svejts måtte tage imod for selv at kunne give.«¹

At der i tidens løb er skabt en vis enighed, trods forskelle i ydre påvirkning og selve den brogede kulturelle baggrund i landet, skyldes ikke mindst glæden ved det eksakte, præcise og rendyrkede – Svejts er ikke uden grund kendt for sine kronometre. En hang til det konsekvente og præcise er vigtig, når man sætter, trykker og indbinder bøger, der tjener som brugsgenstande og desuden skal være æstetisk tilfredsstillende. Internationale sammenligninger henviser gentagne gange til den høje kvalitet inden for svejtsisk bogproduktion. »Og svejtsiske forlag og bogproducenter gør en stor indsats for den velproducerede bog,«² påpeger Albert Kapr. Men niveauet er i lige så høj grad en følge af landets tradition for grundig håndværksmæssig uddannelse. »Siden slutningen af anden verdenskrig har det lille land fastholdt sin førerposition i bogkunstens verden,« fortsætter Kapr. »Gode fagskoler, enestående håndværksmæssige uddannelser og ansvarsfulde fagtidsskrifter holder den faglige kvalitet i hævd.«³

Landets deling i fire sprogreioner – tysk, fransk, italiensk og rætoromansk – og tilknytningen til tre store kulturkredse – den tyske, franske og italienske – har også praktiske ulemper, tydeligst i forlagssammenhæng. Boghandlere og læsere har med få undtagelser kun ringe fornemmelse for de andre sprogreioners bogkunst. Landets tysksprogede retter blikket mod Tyskland og i langt ringere grad Østrig. De fransktalende svejtsere orienterer sig mod Frankrig, især Paris. Og i det sydlige Svejts retter de italiensksprogede

JOST HOCHULI bor og arbejder i St. Gallen som

grafisk designer og skribent og underviser på deltid i typo-

grafi på designskolerne i Zürich og St. Gallen.

blikket mod Italien. Den rætoromansk talende befolkning i kantonen Grison taler ud over deres romanske dialekt i reglen også tysk og plejer forbindelse med det tysksprogede Svejts gennem deres tysksprogede kantonhovedstad Chur. (I kraft af en andel på kun 0,8 % af den indfødte svejtsiske befolkning befinder de rætoromansk talende sig i mindretallets lidet misundelsesværdige situation.)

Med andre ord, ligesom Svejts ikke kan opvise nogen fælles litteratur, har landet intet fælles typografisk formsprog. Hvad den øvrige verden mener at indkapsle med etiketten Swiss Typography er bogstavelig talt en misforståelse. Udtrykket dækker egentlig kun en særlig typografisk udtryksform dyrket siden anden verdenskrig i det tysksprogede Svejts. Som formsprog er denne stil i øvrigt slået stærkest igennem i industrigrafik, offentlige og private identitetsprogrammer og kulturlivets plakater. Fornyelsen af bogkunst og skriftkultur i forrige århundredes England vandt hurtigt fodfæste og havde allerede før første verdenskrig udløst vidtgående ændringer i Leipzigs og Münchens forlagskredse. Af den simple grund at det tysksprogede Svejts kulturelt især i handlen med bøger dengang som nu retter sig mod Tyskland, var det kun logisk, at fornyelsen inden for bogkunst snart også blev kendt og skattet i Svejts.

Langt op i trediverne havde den tyske indflydelse stor gennemslagskraft. Indtil Svejts satte sig intellektuelt til modværge mod det tyske nazidiktatur, havde ikke kun boghandlen blikket rettet mod Tysklands kulturelle livsnerve. Mange unge svejtsere, først og fremmest sønner af trykkeriere, havde i Leipzigs og Münchens skoler fået deres grund- og videreuddannelse. Den tyske faglitteratur studerede man selvsagt også i Svejts.

Af stor betydning for den tysksprogede bogproduktion i Svejts var også den heldige omstændighed, at Jan Tschichold, en af verdens mest indflydelsesrige formgivere og teoretikere inden for bogkunstens verden, efter sin udvisning fra nazityskland slog sig ned i Basel, hvor den overvejende del af hans bøger, brochurer og afhandlinger på tysk blev til. Et mindre antal afhandlinger er skrevet på engelsk, men for de flestes vedkommende er der tale om en efterfølgende oversættelse til engelsk. Ingen af Jan Tschicholds bøger er oversat til fransk og italiensk, og af knap 200 artikler og privattryk findes kun en på italiensk og seks på fransk.⁴

Også Imre Reiner, ungarer af fødsel og uddannet hos F.H. Ernst Schneidler i Stuttgart, flyttede i 1931 til Svejts og slog sig ned i Ruvigliana ved Luganosøen. Hans bøger om typografiske spørgsmål udkom i perioden 1942-1950 på tysk og engelsk.⁵

4 Jan Tschichold:
Schriften 1925-1974
bind 2. Berlin: Brinkmann & Bose, 1992.
Bibliografi s. 443 ff.

5 Roland Reiner:
Blumen und Früchte
in Holzstichen von
Imre Reiner. Berne
Benteli Verlag, 1990.
Bibliografi s. 173 ff.

Yderligere inspirationskilder til det typografiske formsprog i det tysksprogede Svejts stammer fra Bauhaus selv og arbejder af Max Bill og Richard Paul Lohse skabt i tiden før og under anden verdenskrig. (Her træder en forskel til Bauhaus-skolens typografi samtidig frem. Svejtserne er mere forbeholdne, kølige og rationelle, men deres resultater er utænkelige uden Bauhaus.) På denne baggrund skabtes efter krigen og op gennem halvtredserne det typografiske udtryk, der som sagt af misforståede grunde kaldes Swiss Typography eller Schweizer Typographie. Svejtsisk er formsproget ikke, hvis man ved disse udtryk forstår en typografi brugt af alle eller i det mindste flertallet af landets typografer til broderparten af deres arbejde. Kun for så vidt denne form for typografisk tilrettelæggelse er udviklet i Zürich og Basel, kan den med rette kaldes svejtsisk. Dens karakteristiske udtryk er matricen, det konsekvent tænkte stregnet bag montagen af tekst og billeder. Brugen af et stramt opbygget system af styrelinier er det egentlige bidrag, Svejts har ydet til det tyvende århundredes typografi. At netop denne svejtsertypografi på kort tid høstede international anerkendelse skyldes stilens åbenlyst formelle logik, der baner vej for overskuelig og økonomisk inddeling af selv kompliceret tekst- og billedmateriale. Stilen egner sig ikke kun til brugsgrafik, men i lige så høj grad fagbøger, kunstbøger, kataloger og ofte også videnskabelige arbejder. Ud over Max Bill og Richard Paul Lohse slog også Hans Neuburg, Carlo Vivarelli og Josef Müller Brockmann – alle fra Zürich – ind på nye veje i selskab med Emil Ruder, Robert Büchler og senere Karl Gerstner fra Basel. Tschichold havde ikke umiddelbart nogen part i denne udvikling. Allerede kort tid efter sin indrejse til Svejts vendte han blikket mod den lutrede traditionalisme, der skulle blive hans fremtidige udtryk. Mange af Tschicholds argumenter og senere arbejder var imidlertid så overbevisende og alment gyldige, at hans indflydelse ubesværet holdt sig i konkurrence med den fremstormende svejtsertypografis tidsaktuelle og spektakulære ideer. Endog fagbladet *Typografische Monatsblätter*, TM, der siden 1952 i kraft af sin chefredaktør Rudolf Hostettler var blevet et livskraftigt forum for nye tendenser, bragte fra tid til anden artikler af Tschichold.

Man kan naturligvis ikke føre hver bog skabt i perioden fra anden verdenskrigs slutning frem til halvfjerdserne tilbage til impulser fra Tschichold, Zürich eller Basel. Også Imre Reiner havde sin egen stemme, for eksempel, og de bøger, Theo Frey tilrettelagde for Walter Verlag i Olten, afslører påvirkning fra Jakob Hegner, som Frey i

sin tid indførte i typografien. Kun Max Cafilisch er i sine tilrettelæggelser forblevet tro mod den klassiske centralakse i den rene form, Tschichold fremelskede. At dette udtryk stadig er levedygtigt, beviser ingen bedre end Cafilisch selv. En anden fortaler for den klassisk centrerede typografi, Charles Whitehouse, lagde desværre op for to år siden som forlægger og tilrettelægger af håndtrykte bøger i Zürich.

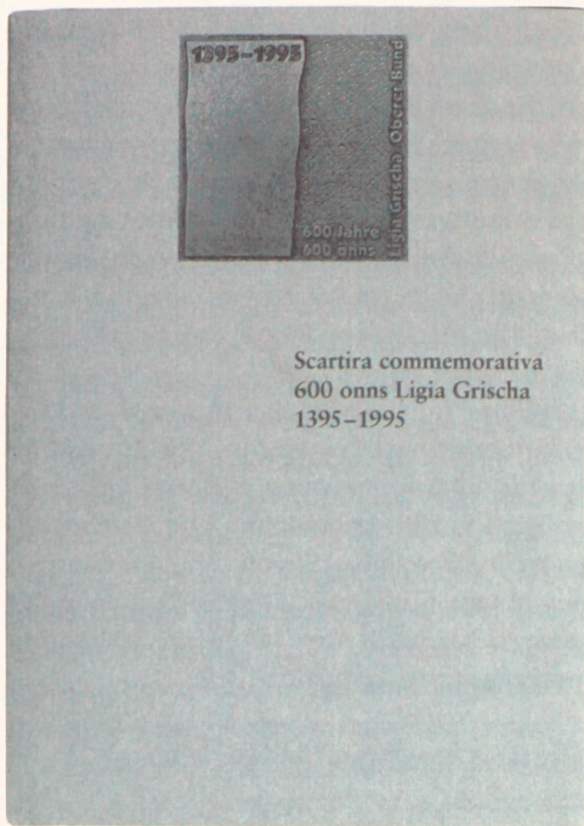
Fra halvfjerdserne udviskes det fælles formsprog, og frem på scenen toner stadig tydeligere enkelte forlag og personligheder blandt formgiverne. Særligt iøjnefaldende er de store produktioner skabt af forlagene ABC, Artemis/Winkler, Benteli, Birkhäuser, Haupt, Kränich, Lehrmittelverlag des Kantons Zürich, Limmat, Lars Müller, Niggli, Pendo, Stämpfli, Union, VGS Verlagsgemeinschaft St. Gallen, Verlag im Waldgut (med Bodoni Presse) og Waser und Wiese. Og på formgiversiden Hans Rudolf Bosshard, Beat Brechbühl, Max Cafilisch, Albert Gomm, Eugen Getz-Gee, Hubert Hasler, Anne Hoffmann, Gaston Isoz, Hans-Rudolf Lutz, Kaspar Mühlemann, Lars Müller, Urs Stuber, Heinz Unternährer og Guido Widmer. Glædeligvis er reservoiret af veluddannede grafikere og typografer stort, og nye unge kræfter kommer stadig til. I den forbindelse må man håbe, at antallet af kvindelige formgivere med tiden øges. Afslører bøger udgivet i det tysksprogede Svejts særlige kendemærker? Arbejder svejtsiske formgivere og deres fagfæller i Forbundsrepublikken i væsentlig grad forskelligt? Ganske som i Tyskland er scenen også i Svejts broget, sammensat, varieret, og viljen til at gå ukonventionelt og eksperimentelt til værks er voksende i alpelandet – en udvikling Tyskland gennem længere tid har været vidne til. Fra et formgivningsmæssigt synspunkt kan der med andre ord ikke peges på synderlige forskelle. Og produktionsmæssigt er det høje niveau for sats, tryk og bogens udstyr uforandret blandt alle sprogreioner i Svejts. Når man i udlandet taler om svejtsisk bogkunst, er det med henvisning til landets tysktalende del. Personligheder, som har hævdet sig inden for praktisk typografisk tilrettelæggelse af bøger eller er slået igennem som teoretikere af international betydning, har jo næsten alle udfoldet sig i det tysksprogede Svejts. Og i internationale konkurrencer er det først og fremmest tysksprogede arbejder, der har hjulpet den svejtsiske føderation frem i første række.

Forhastede og ensidige slutninger skal man nok alligevel vogte sig for. Traditioner med rod i klassiske forbilleder fra Italien og Frankrig lever endnu i dag i det italiensksprogede Tessin og i Roman-

de, det fransktalende Svejts. Engelsk og tysk formsprog har især her i det fransksprogede Svejts haft vældig svært ved at slå igennem. Hensynet til frankofone traditioner – hvordan begrebet nu end forstås – har man været uvillig til at slække på, og en holdningsændring er først for få år siden blevet mærkbar. Først og fremmest yngre typografer og grafikere har gjort sig fri af deres baggrund og opvækst, blandt andet gennem påvirkning fra formgivere uddannet i det tysksprogede Svejts, men med virkefelt i det fransktalende område. Overbevisende nyere bidrag er leveret af Roland Aeschlimann, Roger Chatelain, Werner Jeker, Rita Marshall og Sophie og Roger Pfund.

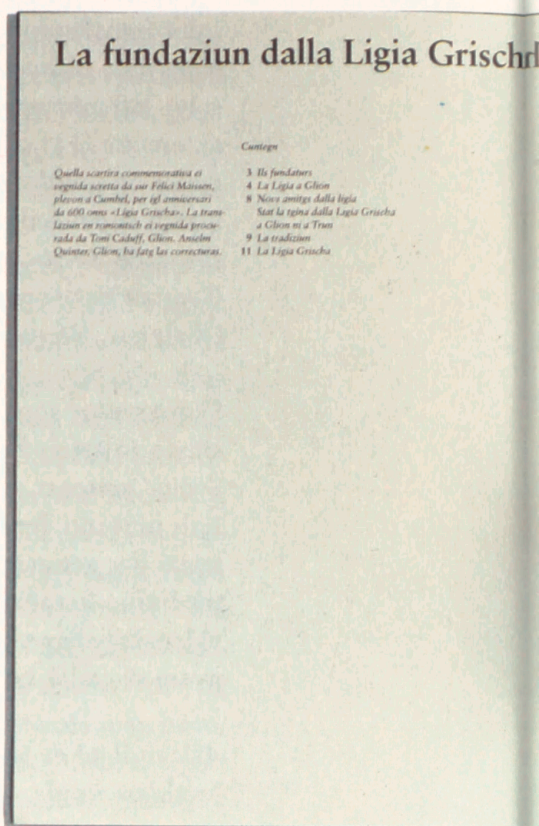
Skønt navne som Mario Botta, Luigi Snozzi og andre med dem i de sidste to årtier har gjort tessinsk arkitektur kendt langt uden for Svejts' grænser, har bogens udformning været naglet til et provinsielt niveau i denne sydligste af landets kantoner. Kun Bruno Monuzzi har gennem mange år stået som en fremragende undtagelse med sine kataloger for Museo Cantonale d'Arte i Lugano og de videnskabelige udgivelser fra Edizione Alice i Comano, der hører til nyere svejtsisk bogtypografis største bedrifter.

Alle mål på de følgende sider henviser til bogblokken, bredde × højde.

Felici Maissen:
Scartira commemorativa 600 onns Ligia Grischa 1395-1995 / Festschrift 600 Jahre Grauer Bund 1395-1995.
 Ilanz: Stadtgemeinde, 1995.

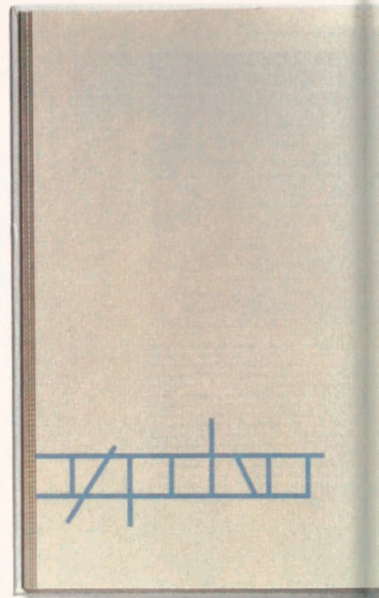
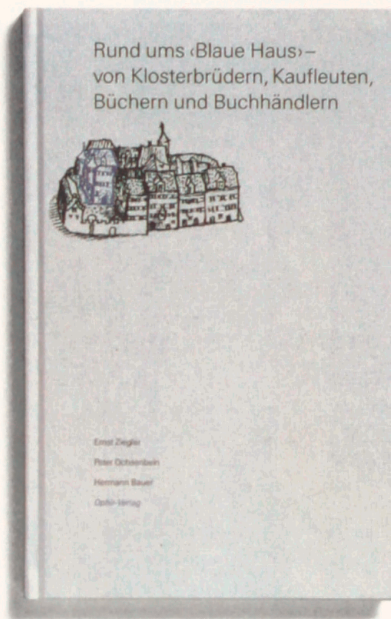
Et bind hver for de røtomansk og tysk talende, fælles trykt papirbind, trådheftet, 21 x 29,7 cm. Den tosprogede udfordring har i dette arbejde fundet en enkel løsning skabt af en dimitend fra St. Gallen. Formgivning: Marius Hublard.

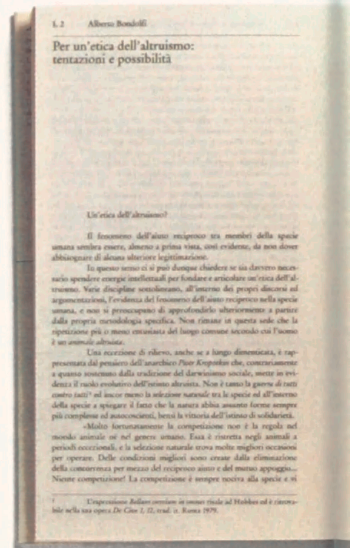
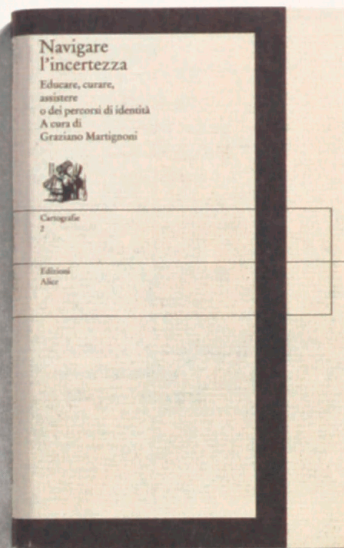
Quella scartira commemorativa ei vegnida scartida da sur Felici Maissen, pleison a Gambel, per gl amigra da 600 onns «Ligia Grischa». La tram-lazion en romanisch ei vegnida procurada da Tomi Cadoff, Glicon. Anselm Quinten, Glicon, ha fatg las correcturas.

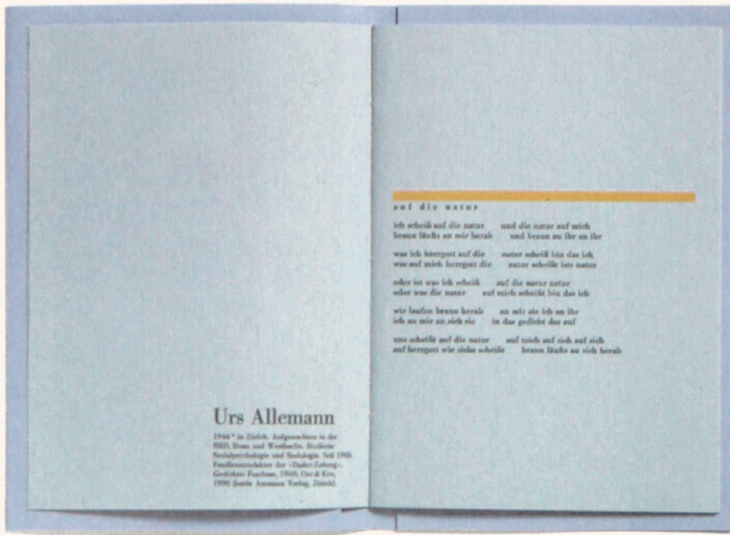
Contegn

- 3 Ils fundaders
- 4 La Ligia a Glicon
- 8 Nova amigra dalla ligia
- Star la rigra dalla Ligia Grischa a Glicon ni a Trun
- 9 La tradiziun
- 11 La Ligia Grischa

Graziano
Martignoni (red.):
*Navigare
l'incertezza.*
Comano:
Edizioni Alice,
1988. Nubret
pappbind og trykt
smudsomslag,
trådheftet,
14 x 23 cm.
Serien Edizione
Alice overskygger
alt på Tessins typo-
grafiske scene.
Tilrettelæggelsen
er frisk og usæd-
vanlig, teksten
ikke desto mindre
meget læsevenlig.
Formgivning:
Bruno Monguzzi.

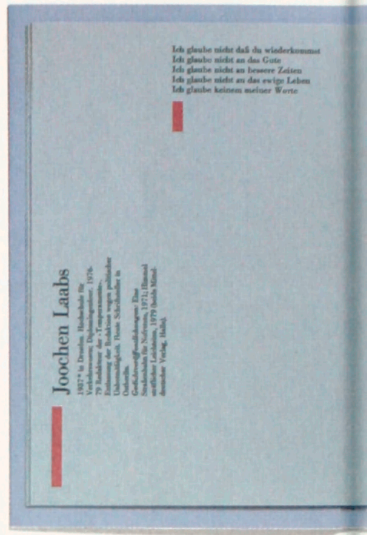

Urs Allemann

1944 * in Zürich. Aufgewachsen in der
1963, Bonn und München. Höchster
Neulayen-Redakteur und Schriftführer. Seit 1965
Fachschriftleiter der "Stadtschau"
Grafiker Fischer, 1980; Das & Kom.
1990 Janda Hermann Verlag, Zürich.

auf die mauer

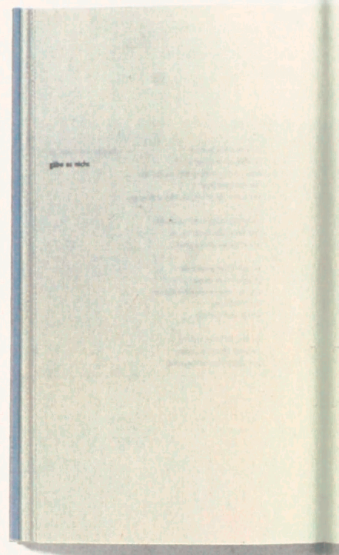
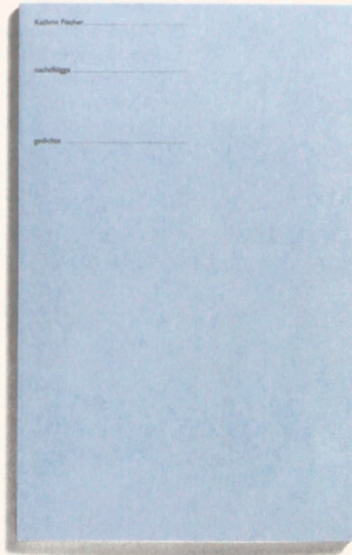
ich schick auf die mauer und die mauer auf mich
brann läche an mir brach und brann an ihr an ihr
was ich hergest auf die mauer schick ihm das ich
was auf mich hergest die mauer schick ihm mauer
oder ist was ich schick auf die mauer mauer
oder was die mauer auf mich schick ihm das ich
wie laufen brann brach an mir also ich an ihr
ich an mir an sich die in das geliche das auf
was schick auf die mauer und mich auf mich auf mich
auf hergest wie stich schick brann läche an sich brach

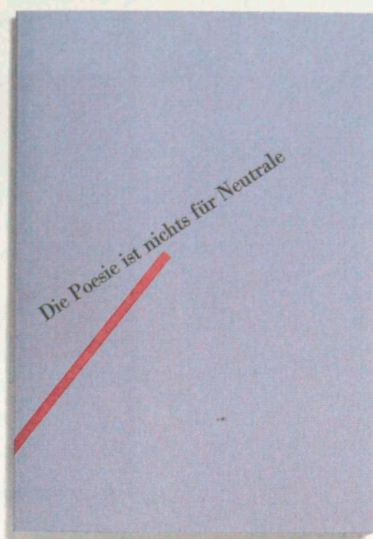
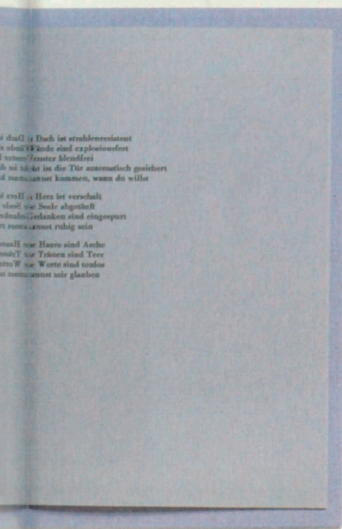

Jochen Laabs

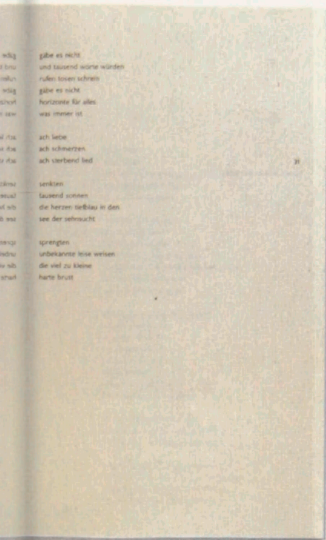
1947 * in Dresden. Studierte in
1976
79. Redakteur der "Völkische"
Umschauzeitung. 1980-82. Schriftführer im
Gedächtnisgedächtnis. Das
mündliche Gedächtnis. 1979 Janda Hermann
Verlag, Zürich.

Ich glaube nicht daß du wiederkommst
Ich glaube nicht an das Gute
Ich glaube nicht an besserer Zeiten
Ich glaube nicht an das ewige Leben
Ich glaube keinen metzner Worte

Beat Brechbühl (red.):
*Die Poesie ist nichts
für Neutrale.*
Frauenfeld: Verlag im
Waldgut, 1993.
Pamflet med trykt
papiromslag, tråd-
hæftet, 15,6 × 21,8 cm.
Et lille bind med kun
32 sider, men som
indtagende oplevelse
så meget desto større.
Også typograferingen
svøber sig smukt
om ordenes poesi.
Formgivning:
Atelier Bodoni
(Beat Brechbühl).

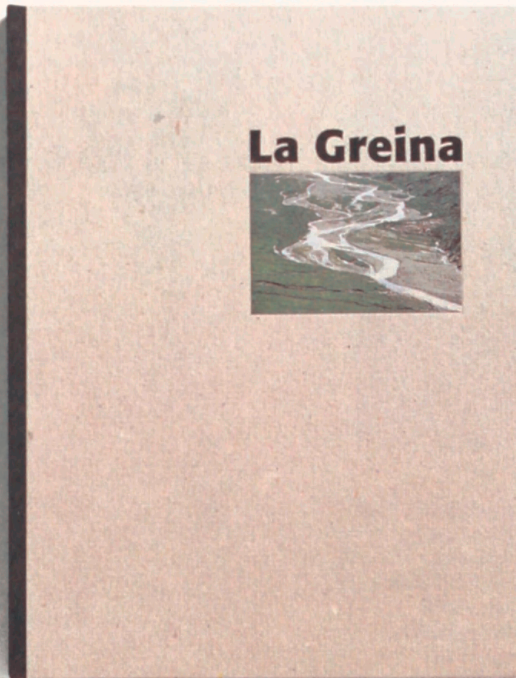
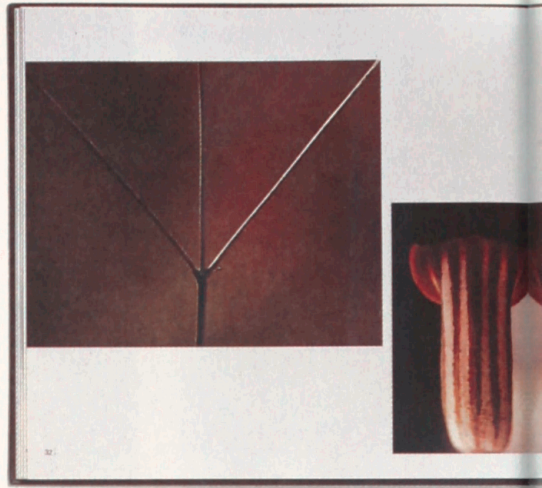
Kathrin Fischer:
Nachtflügge.
Zollikon: Kranich-
Verlag, 1994. Trykt
papirbind, tråd-
hæftet, 15 × 24 cm.

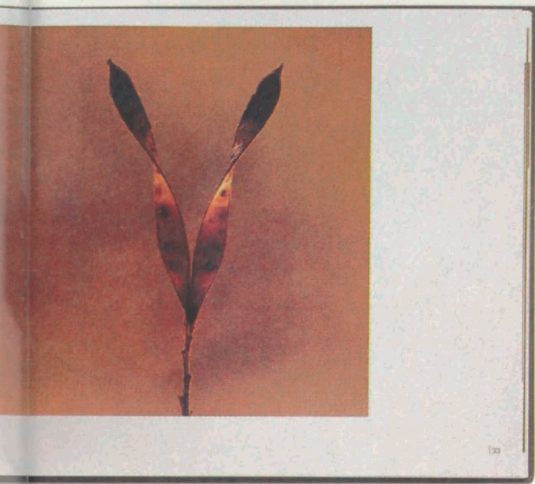
En tiltrækkende
typografisk nyska-
belse: Hvert digt er
viet et fuldt opslag.
Venstresiden med
titel i Gill Sans, digt
og pagina på højre
side. Titel og pagina
i samme højde på
formatet, men for

hvert nyt opslag
sænket en smule
lavere, mens
digtene frit skifter
placering både
vandret og lodret.
Formgivning:
Kaspar Mühlemann.

Fernand Rausser: *Meine Helden sind das Unkraut, das Gras, der Regentropfen.*
Berne: Verlag Stämpfli, 1992. Helshirting med firfarvet smudsomslag, tråd hæftet, 28,5 × 25 cm.

Særligt bestikkende ved denne æstetisk anlagte fotobog er den dæmpede harmoni mellem billedernes indbyrdes farver og regi. Hvert opslag virker nyt og overraskende. Formgivning: Eugen Götz-Gee ADD.

Fernand Rausser: «Meine Helden sind das Unkraut,»

Stämpfli

Der siebenköpfige Martin Antoni Cavazzi aus Viterbo stammt einer lombardischen Familie. Durch tragische Umstände hat Martin Antoni seinen Eltern früh verloren. Seine große Leidenschaft ist die Jagd.
Giovanni Carlini, Architekt und Gerüstbauer, ist im Wallis. Carlo hat seine vier aufgewachsen und lebt auch dort mit seiner Frau Giuseppa und seinen zwei Buben. Er glaubt an die Zukunft des Tales und ist überzeugt, dass man mit guter Arbeit auch in einem Berggebiet leben kann. Er schützt den Wert einer intakten Landschaft und versteht Bauern als einen Kulturbewahrer.

31

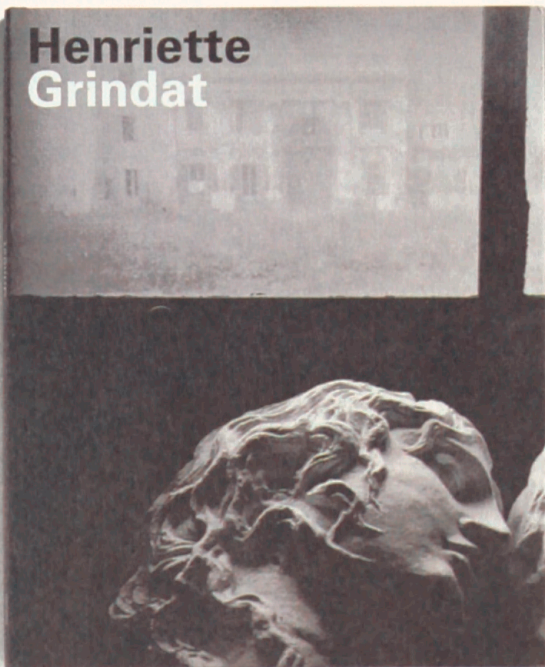
Flere forfattere:
La Greina. Das Hochtal zwischen Sumvitg und Blenio. Chur: Bündner Monatsblatt/Desertina AG, 1995. Kartonbind med shirtingryg, trådhæftet, 21 x 28 cm. Typografisk tilbageholdende og konsekvent tilrettelagt arbejde trykt på gråligt genbrugs-papir. Herbert Maeders billeder, som bærer hele bogen, opnår gennem dette papirvalg en langt mere stemningsmættet virkning. Tilrettelæggeren, som er uddannet i St. Gallen og allerede har høstet flere anerkendelser, er en benjamin blandt sine fagfæller i Svejs. Formgivning: Gaston Isoz.

Hoffungshende Dogenstein: Die Greinabene unterhalb von Cap la Croix mit dem Blick auf den Piz Medel (2200 m) ist das Land des jungen Bern da Sunvitg und angrenzlicher Bächen und Tümpel, die im Spätsommer von den weissen Kugeln des Schweizerischen Wollweiss geblüht sind.
In seinem Lauf nach Norden heisst die Aare da Sunvitg in der Frontsch in prächtigen Kaskaden im Tal Sunvitg ab.

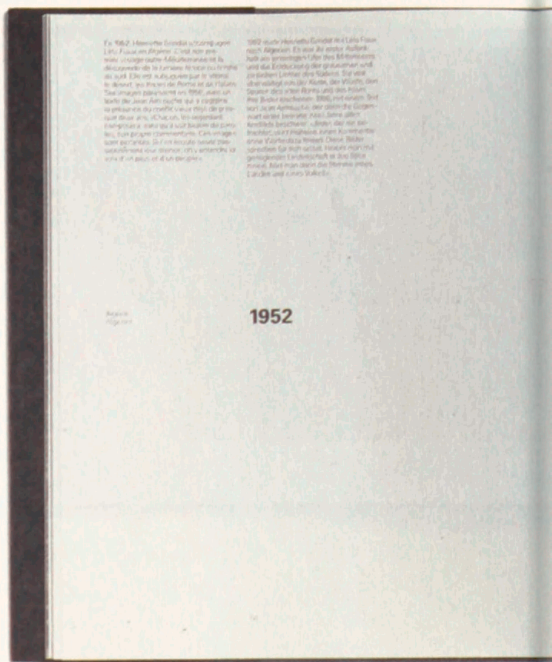
34

Henriette Grindat

Musée de l'Elysée, Lausanne/Schweizerische Stiftung für Photographie, Zürich (red.): *Henriette Grindat*. Berne: Benteli Verlag, 1995. Helshirting med duotonet trykt smudsomslag, tråd-hæftet, 24 x 30 cm.

Et fotoværk af overraskende frisk typografisk virkning, men samtidig tilbageholdende uden forsøg på at antaste det billedlige tyngdepunkt. Formgivning: Werner Jeker, Mischa Leiner.

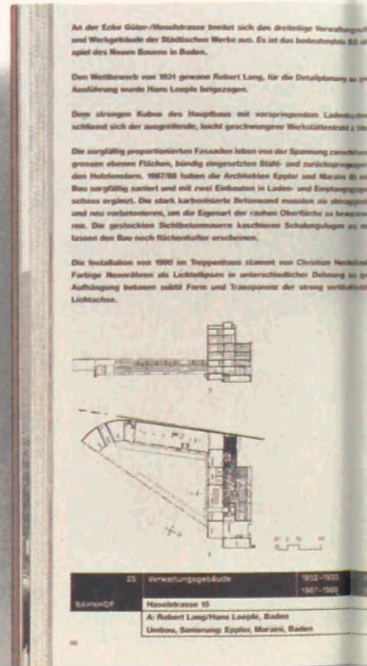

En 1952 i Schweizerische Eidgenossenschaft
L'Etat suisse de l'Elysée
Musée de l'Elysée
Zürich
Henriette Grindat
Berne
Benteli Verlag
1995

1952 wurde Henriette Grindat mit einer Foto-
ausstellung über das Schweizerische
und die Eidgenossenschaft in der
Kunsthalle Luzern ausgestellt. Sie war
die einzige Frau in der Schweiz, die
dieser Ehre würdig war. Die Ausstellung
wurde im Jahr 1952 in der
Kunsthalle Luzern ausgestellt.
Die Ausstellung wurde im Jahr 1952
in der Kunsthalle Luzern ausgestellt.
Die Ausstellung wurde im Jahr 1952
in der Kunsthalle Luzern ausgestellt.

Robert Lang

1952

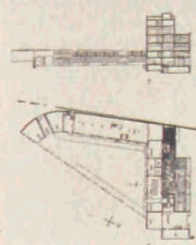
An der Ecke Güter-Mittelstrasse limitiert sich das dreistöckige Verwaltungs-
und Wohngebäude der Städtischen Werke von. Es ist das bedeutendste Bau-
werk des Neuen Bauens in Baden.

Das Wettbewerb von 1951 gewann Robert Lang. für die Detailplanung von
Ausführung wurde Hans Leppik beigegeben.

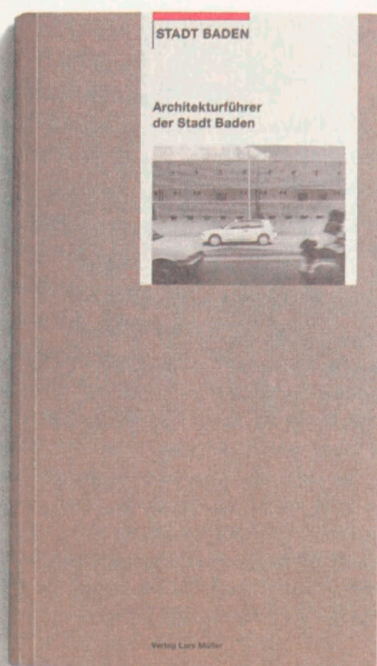
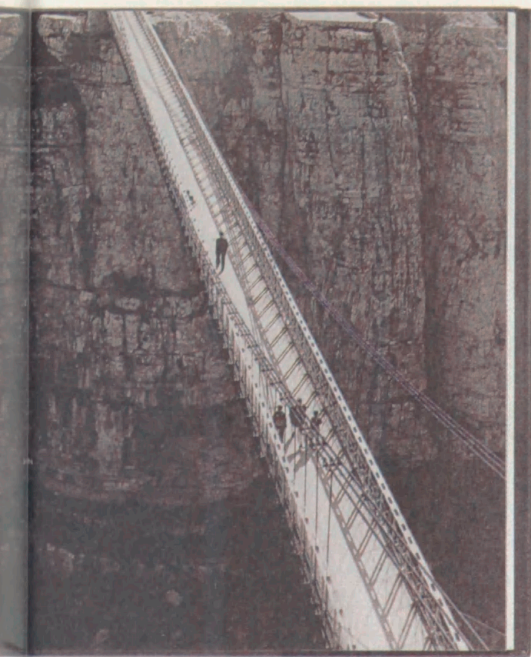
Dem strengen Kubus des Hauptbaus mit vorwiegendem Lichtein-
schneidung sich der ausgerichtete, leicht geschwungene Mittelstrassen-
flügel.

Die sorgfältig proportionierten Fassaden leben von der Spannung zwischen
grossen ebenen Flächen, häufig eingesetzten Stütz- und zurückgegriffen
den Molekularen. 1952/53 haben die Architekten Egger und Marzani die
Bau sorgfältig saniert und mit zwei Erdbecken in Lichtein- und Entlastungs-
schichten ergänzt. Die stark horizontalen Balken sind einstrahlend
und mit verschiedenen, von der Eigenart der rauen Oberfläche zu bezeich-
nen. Die gestrichelten Sichtbetonmauer kaschieren Schattenspiele an
lassen den Bau noch rückenloser erscheinen.

Die Installation von 1990 im Treppenhof stammt von Christian Henning.
Farbige Mauerwerk als Lichtspuren in unterschiedlicher Dehnung an
Aufhängung betonen subtil Form und Transparenz der streng vertikalen
Lichtachsen.

22 Verwaltungsgebäude
1952-1953
1967-1968
Bauplan
Hausnummer 10
A: Robert Lang/Hans Leppik, Baden
Urban, Sanierung Egger, Marzani, Baden

Claudio Affolter:
*Architekturführer
der Stadt Baden.*
Baden: Verlag Lars
Müller, 1996.
Papirbind trykt i
farve, trådhæftet,
11,8 × 22 cm.
Alle den gode guide-
bogs egenskaber
samlet i ét bind:
Bekvem at hånd-
tere, overskuelig
og fyldt til briste-
punktet med infor-
mation trods den
beskedne plads.
Formgivning:
Lars Müller, Chri-
stine Winkelmann.

que Roger Pfund et Werner Jeker, tous deux graphistes de renommée et qui ont participé aux concours de 1976 et 1983-90, et Adoif Kuhl, consultant technique, spécialiste de la réalisation de cet objet si particulier. Quant aux auteurs ils ont amené, chacun à leur manière, un éclairage approprié sur le fonctionnement et la circulation du billet de banque.

La direction
Le groupe de la salle d'exposition

République et
Canton de Genève,
Ecole des arts
décoratifs (red.):
*Le billet de banque
et son image; l'exem-
ple suisse.* Genève:
Ecole des arts
décoratifs, 1992.
Papirbind trykt
i farve, trådhæftet,
limede smudsklap-
per af pap, 23 × 22 cm.

Ukonventionelt
arbejde af en grafisk
studerende, som
vækker forhåbninger
om unge kræfter, der
kan løfte bogtypogra-
fien i det fransk-
talende Svejts.
Formgivning:
Isabelle Lajourie.

En tant qu'instrument de paiement, il est doublement tributaire de son efficacité et de son efficacité. C'est-à-dire qu'il exige un complexe et des techniques complexes. De l'autre, il faut qu'il soit identifié et mémorisé, image simple et facilement identifiable, de concilier ces deux exigences contradictoires.

Produit d'une société par un organisme proche du pouvoir des graphistes de choix, le sujet, se trouve, volontairement, message.

Ce message pourra être politique ou culturel, il peut être expression artistique. C'est ce que la banque est le reflet de la époque où il est apparu.

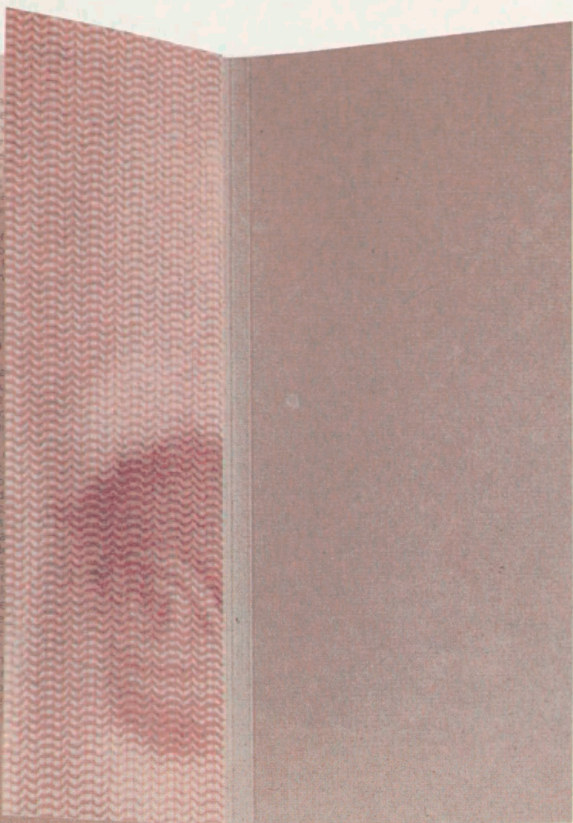
L'imagerie du billet de banque d'un état d'âme collectif. Plus qu'elle lui tend, susciter une sur elle-même, sur ses propres dans une sémantique du plus intéressant de tenter.

Lorsqu'elle fut créée, la Banque nationale suisse eut-elle à remplacer, par ses propres, à soulever? - de la trentaine de locales, qui amènent alors.

La type des billets unifiés unifié en 1883. Cette unification, l'absence d'images et de motifs, lutins, enclumes, gerbes.

Le billet unifié de 1883, n'apparaît bien comme un billet majestueux Helvète avancé, ou un petit genre - sujet que d'abord - supporte à l'extrême.

C'est ce billet, unifié par d'émission, que la Banque n'a vers 1910. On fit appel pour d'esprit et de talent on ne peut Ferdinand Hodler, le peintre Mangin, et Eugène Burna pour le labour dans le tirat.

Silvia Hüslér-Vogt
 (tekstbearbejdning
 og illustration):
*Der Topf der Riesin/
 Il pentolino della
 gigante.* Zürich:
 Lehrmittelverlag
 des Kantons
 Zürich, 1995.
 Papirbind trykt i
 farve, 21 x 29,7 cm.
 Indtagende, sødt
 tilrettelagt bog for
 børn af mange
 kulturer i alderen
 fra anden til
 tredje klasse.
 Formgivning:
 Kathrin Helbling.

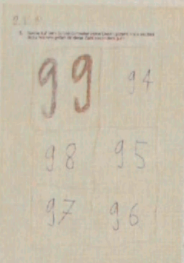

Die hat Kopf der Schulter
sich regnet Vitas Vater
Horn regner man abenun,
wie erpöden er in der Arme
hoheloh.

Regulas Lieblingszahl ist die 99.
Sie kennt diese Zahl wirklich gut.
Neunundneunzig ist für sie keine einsame Insel,
sondern eine Zahl mit vielen Nachbarn.

Wie die große weiß,
als ich die Zahl 99
hauert? Hauert ist.

Peter Gallin, Urs
Ruf: *Ich du wir*
– *Sprache und*
Mathematik
1.-3. Schuljahr.
Zürich: Lehrmittel-
verlag des Kantons
Zürich, 1995.
Kartonbind med
farvetryk, trådhæf-
tet, 17×23,5 cm.
Levende, frisk og
overskuelig tilrette-
lægning af en skole-
bog for de mindste
klasser. Kun bindets
farver forekommer
mislykket.
Formgivning:
Kaspar Mühlemann.

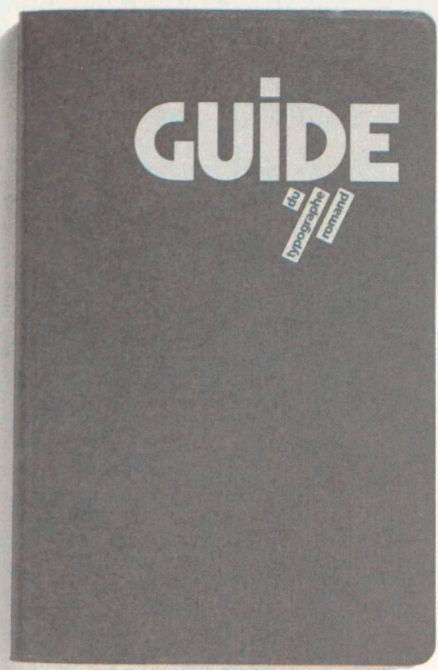
Der Rabe krächzte und krächzte.
Ein Wichtelmännchen, das im Stamm der Eiche wohnte,
wachte auf und schrie, rot vor Zorn:
«Was ist los? Hörst auf mit dem Lärm!»
«Ich kann nicht aufhören», sagte der Rabe,
«ich bin wütend,
denn die Eiche rauscht,
und das Fenster knarrt,
und der Ofen klappert,
und der Stuhl stampft,
und Tippe-Tappe weint,
weil er den Topf der Riesin nicht flicken kann.»

20

Il corvo cominciò a gracchiare, a gracchiare.
E ci si mise con così tanto impegno che un folletto,
che abitava proprio nel tronco della quercia,
uscì fuori rosso di rabbia.
«Ma che succede? Basta con questo rumore!»
«Non posso smettere», disse il corvo,
«perché la quercia stormisce,
perché la finestra cigola,
perché la stufa sbatte,
perché la sedia salta,
perché Tippe-Tappe piange,
perché non può riparare il pentolino della gigante
e io divento stizzoso.»

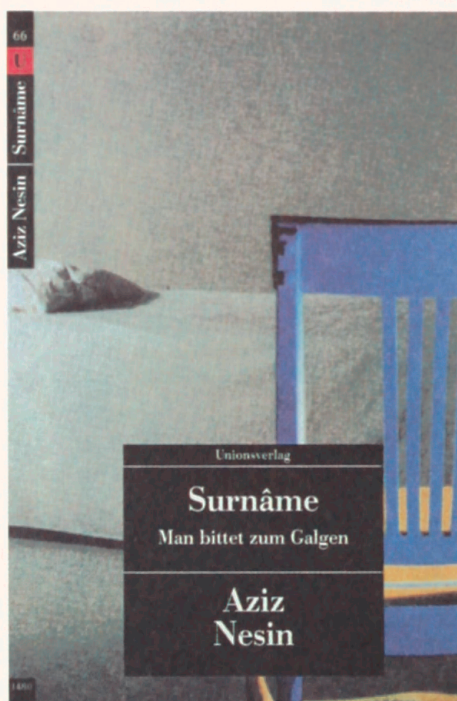
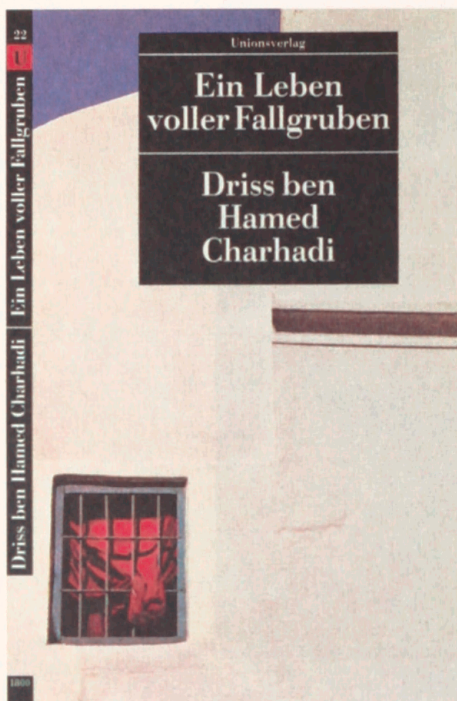
21

FESTDAGENE	
1 Lundi-rose , sauf les fêtes générales, 24 et 25 décembre	2 Astoria
2 Chaque jour, sauf samedi	3 Arriv. sur demande
3 Samedi, dimanche et fêtes générales sauf les fêtes générales	4 INTERCITY
4 Lundi-rose , sauf les fêtes générales	5 Interphone
5 Dimanche et fêtes générales (1 ^{er} et 2 ^{es} parties, vendredi-samedi, lundi de Pâques, Ascension, lundi de Pentecôte, 25 et 26 décembre)	6 Villains directs
6 Lundi et Vendredi	7 Villains directs
7 Mardi et Samedi	8 Villains directs
8 Mardi et Dimanche	9 Villains directs
9 Lundi	10 Villains directs
10 Ni d'arriv. pas à cette gare ni d'émiss. par une autre gare	11 Arriv. en correspondance avec autobus
11 Ni service pas journalier, ni service uniquement pendant une période déterminée	12 Arriv. en correspondance avec bateau
12 Transport de groupes non autorisé	13 Carre facilitée avec formalité de police et de douane
13 Train avec voitures climatisées	14 Horaires de départ, voir ci-après
14 Train de marchandises sans service passager pour correspondance et observation de l'étoile	15 Horaires d'arriv. voir ci-dessus
15 Possibilité de réservation de places en train, intérieur train	16 Train à impulsion
16 Reservation des places obligatoire	17 Autocorridor
17 Seulement 1er classe	18 Changement de train
18 Seulement 2e classe	19 Prix pour simple course
	20 Prix pour aller et retour

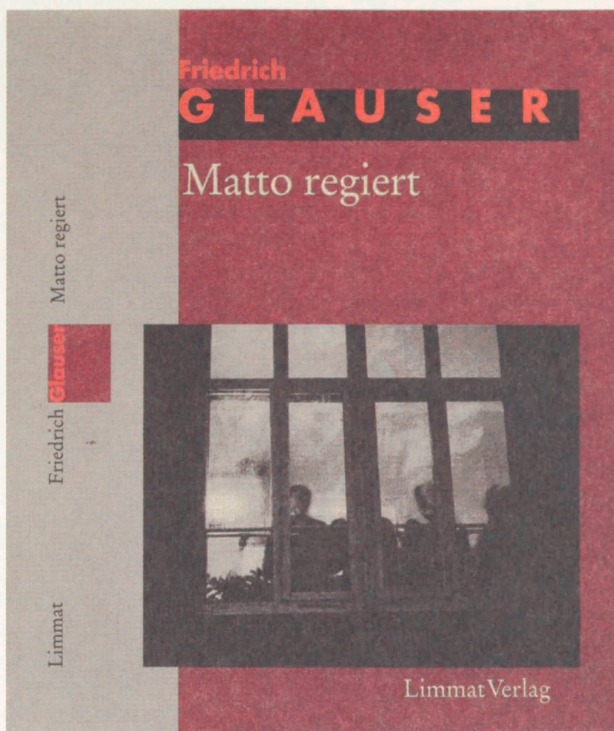
Hansruedi Wildermuth: *Biologie*. Zürich: Lehrmittelverlag des Kantons Zürich, 1989. Illustreret af Annemarie og Josef Schelbert. Papbind trykt i farve, 21 x 29,7 cm. Ud af et rigt, mangedelt materiale er det her lykkedes en begavet tilrettelægger at skabe overskuelig og differentieret orden.

Man kan vanskeligt tænke sig, at en sådan bog ikke når sit mål: at formidle glæden ved naturen til unge mennesker. (Indbindingen savner samme friskhed som indholdet, og tekstens løbelængde er udpræget kort, men det er småtterier). Formgiver: Felix Reichlin.

Gennem en årrække har serien af lommebøger fra Unions-Verlag skilt sig ud ved deres omslag. Den grafiske grundtanke er ligetil: Det heldige valg af et passende fotografi, overraskende billedbeskæring og

velovervejet placering af titelfeltet giver hver ny bog et huskverdigt ansigt uden at tabe fællespræget af syne. Seriens format er 11,5 x 19 cm. Formgivning: Heinz Unternährer.

Friedrich
GLAUSER

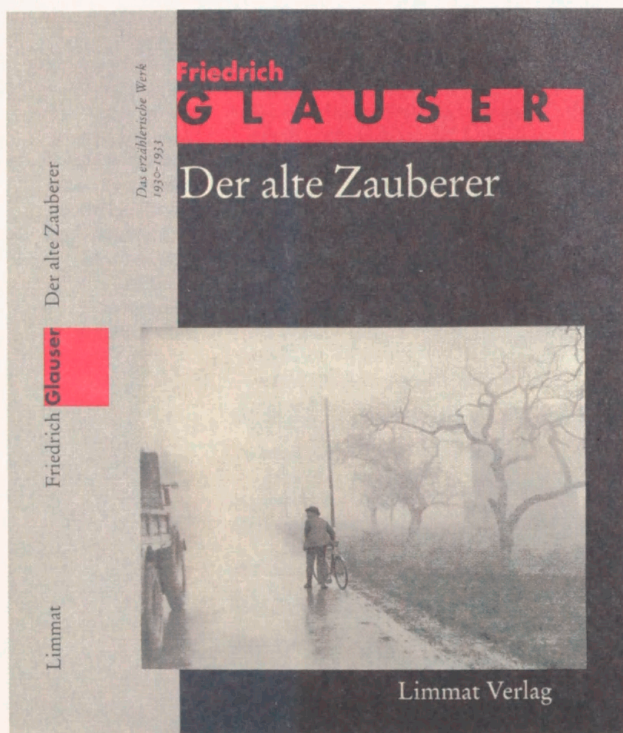
Matto regiert

Matto regiert

Friedrich **Glauser**

Limmat

Limmat Verlag

Das erzählerische Werk
1931-1933

Friedrich
GLAUSER

Der alte Zauberer

Der alte Zauberer

Friedrich **Glauser**

Limmat

Limmat Verlag

Sjældent begaves en forfatters bøger med så markante, iøjnefaldende og konsekvent udformede smudsomslag. Smudsomslagene skabt til Friedrich Glauser Gesamtausgabe des Limmat Verlags er enestående landemærker. Rækken af elleve bind er som helhed

umiddelbart genkendelig, uden at den visuelle forskel mellem de enkelte fortællinger udviskes. Bogblokkens dimensioner er 13,5 x 20,8 cm. Formgiver: Guido Widmer.

**Gesangbuch
der Evangelisch-reformierten
Kirchen der deutschsprachigen
Schweiz**

**Arbeitsbericht und
Gesangbuchentwurf 1995**

Wo es üblich ist, schließt das Evangelium mit:
V Evangelium unseres Herrn Jesus Christus.
A Lob sei dir Christus.

Es ist auch möglich, daß als Abschluß des Evangeliums das Halleluja wiederholt wird.

Predigt (Homilie)

In der Predigt werden das verkündete Schriftwort, andere Texte der Feier oder andere Glaubensbekenntnisse im Auftrag der Kirche geäußert und durch das persönliche Glaubenszeugnis vertieft.

103 Credo

An Sonntagen und Hochfesten besingt danach die Gottesdienstgemeinde im Credo ihren Glauben.

igen unsern Glauben im Apostolischen Glaubensbekenntnis: Ich glaube an Gott, den Allmächtigen, / den Schöpfer des Himmels und der Erde, / und an Jesus Christus, / seinen eingebornen Sohn, unsern Herrn, / empfangen durch den Heiligen Geist, / geboren von der Jungfrau Maria, / gelitten unter Pontius Pilatus, / gekreuzigt, gestorben und begraben, / aufgestiegen in den Himmel, / zu sitzen zur Rechten Gottes, des Allmächtigen Vaters, / von dort wird er kommen, / zu richten die Lebenden und die Toten, / ich glaube an den Heiligen Geist, / die heilige katholische Kirche, / Gemeinschaft der Sündigen, / Vergebung der Sünden, / Auferstehung der Toten, / das ewige Leben, / Amen.

Werkkenntnis (Nr. 000.01), Credo-Gesänge: Nr. 137.1

den erreicht der Wortgottesdienst einen zweiten Höhepunkt. Durch ihr Beten für alle Menschen und die Welt, für die Kirche auf der ganzen Erde und die Ökumene aber auch für die Notleidenden, übt die versammelte priesterliche Amt aus. Die Fürbitzen werden einzeln und abgeschlossen, die einzelnen An-

liegen können von Mitfeiernden vorgetragen werden. Die Bittrufe können nach Kirchenjahreszeit variieren.

Fürbitzruf

V Lass'et zum Herrn uns be - ten: 103.1

Herr, er - bar - me dich. Chri - stus, er - bar - me dich. Herr, er - bar - me dich.

V A Chri - stus, hö - re uns, Chri - stus, er - hö - re uns. 103.2

Schenke der Welt deinen Frieden: 103.3

Wir bit - ten dich, er - hö - re uns.

Weitere Akklamationen zu den Fürbitzen: Nr. 000.00

Gesangbuch der Evangelisch-reformierten Kirchen der deutschsprachigen Schweiz. Zürich: Verein zur Herausgabe des Gesangbuchs der Evangelisch-reformierten Kirchen der deutschsprachigen Schweiz, 1995. Katholisches Kirchengesangbuch der deutschsprachigen Schweiz. Begge bind i format 10,7 x 17,2 cm. [Arbejdet foreligger som udkast, typografisk set færdigt, selvom beslutning om det endelige udstyr endnu ikke er taget; den katolske salmebogs titel er end ikke afgjort].

Flere gange op gennem halvtredserne, tresserne og halvfjerdserne har tilrettelæggeren af disse udkast beskæftiget sig med Biblen, og dog er begge salmebøger ydmyge og beskedne. Men få mestrer en sådan overskuelighed og klarhed i deres omgang med detaljer. Formgiver: Max Cafisch.